

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою радою
Факультету суспільно-гуманітарних наук
протокол №9 від «19» березня 2026 р.
Голова вченої ради

Віталій АНДРЕЄВ

ПРОГРАМА

АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ФІЛОСОФІЇ

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Спеціальність 033 Філософія

Київ – 2026

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Атестаційний екзамен з філософії призначений для перевірки теоретичних і практичних знань випускників ОПП спеціальності 033 «Філософія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Мета атестаційного екзамена з філософії – виявлення сформованості у здобувачів логічного та критичного мислення, цілісного світогляду, широкої філософської ерудиції, науково обґрунтованої картини світу, активної громадянської позиції, державно-патріотичного мислення, відповідних загальних і спеціальних (фахових) компетентностей та програмних результатів навчання.

Мета і завдання атестаційного екзамена гармонійно узгоджується зі стрижневою метою освітньо-професійної програми – підготовка фахівців, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері філософії та гуманітаристики або у процесі навчання, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов і передбачають системне опанування основ філософії, обізнаність в існуючих філософських традиціях, ученнях, методологіях, застосування теорій і методів філософії.

Атестаційний екзамен проводиться у формі тестування в системі електронного навчання Київського столичного університету. Структура екзамену – 3 теоретичні питання, які передбачають розгорнуту письмову відповідь.

Час виконання тестових завдань: 120 хвилин. Максимальна оцінка 100 балів.

Атестаційні компетентності узгоджуються з наступними **програмними компетентностями**, а саме:

ЗК-01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу

ЗК-02. Здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями.

ЗК-03. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел

ЗК-04. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК-05. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні

ЗК-06. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях

ЗК-07. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово

ЗК-09. Здатність до міжособистісної взаємодії, здатність працювати в команді

ЗК-10. Здатність працювати автономно

ЗК-11. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності

ЗК-12. Здатність діяти на підставі етичних міркувань (мотивів).

ЗК-13. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні

ЗК-14. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя

СК-01. Усвідомлення сенсу філософії, її дисциплінарного розмаїття та місця в системі культури

СК-02. Здатність виокремлювати специфіку філософського знання та змістові відмінності філософії від інших форм мислення

СК-03. Здатність використовувати в професійній діяльності знання про розвиток основних філософських ідей, учень та напрямків

СК-04. Усвідомлення особливостей і місця вітчизняної інтелектуальнофілософської традиції у світовій

СК-05. Здатність аналізувати сучасні філософські проблеми та вчення

СК-06. Здатність викладати міркування послідовно, логічно, систематично та аргументовано

СК-07. Здатність аналізувати міркування та робити ґрунтовні смислові узагальнення, висновки

СК-08. Здатність оперувати філософською термінологією для розв'язання професійних завдань

СК-09. Здатність застосовувати в професійній діяльності філософські методи і підходи

СК-10. Здатність аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальнонаукової проблематики

СК-11. Здатність застосовувати в професійній діяльності знання про засади, розвиток і сучасний стан наукового та гуманітарного знання

СК-12. Здатність дотримуватися в професійній діяльності норм інтелектуальної доброчесності

СК-13. Здатність брати участь у наукових та прикладних дослідженнях у галузі філософії

СК-14. Здатність брати участь в інтелектуальних дискусіях на засадах діалогу, відкритості й толерантності.

Згідно матриці забезпечення відповідними компонентами освітньої програми передбачено зв'язок між атестаційним екзаменом та *програмними результатами навчання*:

ПРН-01. Розуміти сенс філософії, її місце в системі культури

ПРН-02. Розуміти розмаїття та специфіку філософських дисциплін, знати філософську термінологію

ПРН-03. Знати основні етапи, напрямки в історії світової та вітчизняної філософії

ПРН-04. Аналізувати та коментувати літературу з філософської, соціокультурної та загальногуманітарної проблематики

ПРН-05. Спілкуватися з професійних питань державною та іноземною мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації

ПРН-06. Мати обізнаність щодо основних напрямів, тенденцій, проблематики сучасної філософії

ПРН-07. Розуміти сучасну наукову картину світу, її основні проблеми та суперечності, місце в ній людини в єдності її тілесної, духовної та соціальної складових

ПРН-08. Мати обізнаність у головних філософських методах і підходах, розуміти етико-практичну значущість філософського знання

ПРН-10. Мати навички реферування, систематизованого огляду та порівняльного аналізу філософської та загальнонаукової літератури

ПРН-11. Вміти аналізувати міркування та робити ґрунтовні смислові узагальнення, висновки

ПРН-12. Вміти викладати власні міркування послідовно, логічно, систематично та аргументовано

ПРН-13. Критично оцінювати власну позицію та знання, порівнювати і перевіряти отримані результати

ПРН-15. Мати навички ведення інтелектуальних дискусій на засадах діалогу, відкритості й толерантності

ПРН-16. Вміти застосовувати загальнонаукові, гуманітарні та філософські знання в різних сферах, включаючи фізичне самовдосконалення, здоровий спосіб життя, безпеку життєдіяльності

ПРН-17. Мати навички участі в наукових та прикладних дослідженнях у галузі філософії

ПРН-18. Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

I. Предмет і функції філософії

Світогляд. Структура та історичні типи світогляду. Виникнення філософії як теоретичної форми світогляду: перехід «від міфу до логосу». Структура філософського знання: основні філософські дисципліни. Філософія і наука, філософія і релігія, філософія і мистецтво, філософія і здоровий глузд. Функції філософського знання.

II. Історія Стародавньої філософії

Виникнення філософії в Стародавньому Китаї, Стародавній Індії та

Стародавній Греції. Канон І Цзин і космологія «інь-ян». Філософські школи Стародавнього Китаю. Конфуціанство і даосизм. Комплекс ведичної літератури. Передфілософія Упанішад. Філософські школи Давньої Індії. Астіка і настіка. Категоріальні системи, онтологія, гносеологія, логіка, канонічні тексти даршан.

Рання грецька філософія («досократики») та її основні поняття: *physis* (природа, народження, походження, порода), *arche* (початок, першоречовина, верховне, чільний початок), *kosmos* (світ, порядок), *logos* (слово, розум, закон, склад природи). Іонійська й італійська «фісіологія». Мілетська школа: вчення про загальну першооснову. Космологія і арифмогеометрія Піфагора і піфагорійців. Вогонь як «логос» природи в ученні Геракліта Ефеського. Критика антропоморфізму у Ксенофана Колофонського. Аргументи елейської школи проти множинності і руху.

Вчення Емпедокла й Анаксагора. Атомізм Левкіппа і Демокріта. Протагор і його теза «людина є міра всіх речей». Маєвтика Сократа і софістичний метод *dyssoi logoi* («подвійних промов»). Ототожнення знання і чесноти в філософії Сократа. *Corpus Platonicum*: історія формування. «Платонівська питання». *Episteme* і *doxa* в філософії Платона. Пізнання як любовний потяг («Пир») і *anamnesis* («Менон»). Аргументи на користь безсмертя душі («Федон»). Космологія і теологія Платона. Деміург як творець світу. Обґрунтування вічності космосу. «Світова душа» і «восприємниця» *chora* («Тімей»). Етика і політика Платона («Держава», «Закони»). Доброчесність як *arete* людини. Основні чесноти держави. Правильні і неправильні державні устрої. Філософія мистецтва Платона. *Corpus Aristotelicum* і його структура. «Органон» як знаряддя наукового пізнання. Сіллогістика Аристотеля. Космологія і психологія Аристотеля. Душа як *entelecheia* тіла. Метафізика Аристотеля, його аргументи проти теорії ідей Платона. Вчення просуті, чотири значення причини, *hyle* і *morphe*, *dynamis* і *energeia*. Етика і політична філософія Аристотеля: *eudaimonia* і *arete*, мета держави і форми політичного устрою. Теорія мистецтва, *mimesis* і *катарсис*. Філософські школи епохи еллінізму. Сократичні школи (кініки, кіренаїки, мегарики), академіки і перипатетики. Логіка, фізика й етика стоїків. Ідеал стоїчного мудреця. Принцип задоволення (*hedone*) і *ataraxia* в епікуреїзмі. Скептичні *tropoi* як дискредитація «догматичного знання». Принцип «утримання від суджень» (*epoche*). Філософія неоплатонізму. Плотін про ієрархії буття. Тріада: *Hen – Nous – Psyche* (Єдине – Розум – Душа). Єдине як надбуттєвість і надблагий початок. *Еманация* і *ekstasis*. Зло як не-сущє.

III. Історія західної філософії: Середні віки і Відродження

Періодизація середньовічної філософії. Перші грецькі і латинські апологети: їх завдання і аргументи проти язичників. Гностичні системи. Християнський гнозис Климента Олександрійського і Орігена. Вчення про Трійцю і христологія Тертуліана, опозиція Афін і Єрусалиму. Проблема *homoousios*. Нікейський собор. Аріанство. Кападокійці. Христологічні суперечки V ст. Халкідонський собор. Монофізити й несторіани. Аврелій Августин: шлях пізнання як сходження розуму під керівництвом віри. *Homo interior*, «внутрішня людина». Вчення про Трійцю («Про Трійцю»), про час і вічність («Сповідь»), про два гради («Про Град Божий»). Містичне богослов'я і перехід від патристики до схоластики. Співвідношення апофатичного (позитивного) і катафатичного (негативного) богослов'я. ПсевдоДіонісій

Ареопагіт і метафізика світла. Боецій: «Втішання Філософією». Вчення Іоанна

Скота Еріугена. Схоластична філософія. Єдиний доказ буття Бога Ансельма Кентерберійського («Прослогіон»). Проблема універсалій. Реалізм і номіналізм в XII ст. Платонізм Шартрський школи. Концептуалізм П'єра Абеляра. Зріла схоластика (XIII – початок XIV ст.). Феномен середньовічного університету. «Аристотелівський ренесанс». Альберт Великий. «П'ять шляхів» Томи Аквінського, його вчення про буття: буття як *actus*. Латинський аверроїзм. Концепція двоїстої істини. Дунс Скот: буття як первинний об'єкт метафізики, поняття *haecceitas*. Пізня схоластика (XIV-XV ст.). Номіналізм Вільяма Оккама. Принцип «бритви Оккама». Рейнська містика. Майстер Екхарт. Політична філософія середньовіччя (Августин, Тома Аквінський, Оккам, Марсилій Падуанський).

Філософія епохи Відродження і Реформації. Основні філософські орієнтації Відродження: гуманізм, платонізм, аристотелізм, містицизм і магія, натурфілософія. Гуманізм Італійського Відродження XIV – XVI ст. Ренесансний неоплатонізм. Платонівська академія у Флоренції. Марсиліо Фічіно і Піко делла Мірандола. Ідея загальної релігії і містичний пантеїзм.

Микола Кузанський: концепція «вченого незнання», вчення про істину і «збіг протилежностей». Ренесансний аристотелізм. Гуманістична етика Еразма Роттердамського. Утопія Томаса Мора. Концепція світської держави Ніколо Макіавеллі. Макіавеллі і макіавеллізм. Відродження античного скептицизму в «Пробах» Мішеля Монтеня. Утопічний соціалізм Томазо Кампанелли. Ренесансний пантеїзм. Натурфілософія і героїчний ентузіазм Джордано Бруно. Релігійні та культурно-історичні передумови Реформації.

«Апофатичний пантеїзм» Якоба Беме. Формування новочасової філософської парадигми та наукова революція XVI - XVII ст. Роль Галілео Галілея і Миколи Коперника у формуванні нового наукового стилю.

IV. Філософія Нового часу

Проблема людини у філософії Рене Декарта. Принцип *cogito* як основоположний принцип новочасової філософської парадигми. Картезіанський дуалізм. Проблема доказу буття Бога як проблема початку філософії. Картезіанська фізика. Ісаак Ньютон як опонент Декарта. «Істини розуму» і «істини серця» в філософії Блеза Паскаля. Бенедикт Спіноза і Рене Декарт: суперечка про субстанції. Природа творча і природа створена в філософії Бенедикта Спінози. Раціоналістична

етика Спінози. Монадологія Готфріда Ляйбніца. Необхідні і випадкові істини. Принцип встановленої гармонії і проблема теодицеї. Методологічні передумови британського емпіризму в філософії Френсіса Бекона. Сила і слабкість індукції. Бекон і англійська традиція соціальної утопії. Номіналізм Томаса Гоббса. Людина як тіло і людина як машина. Гоббс і соціально-правовий ідеал Нового часу.

Проблема субстанції у Джона Локка. Первинні і вторинні якості в трактуванні Локка. Локк і Гоббс про соціальні умови свободи. Джордж Берклі і його теорія суб'єктивності первинних якостей. Критика Девідом Юмом теорії причинності і обґрунтування агностицизму. Трактування Юмом людської природи, моралі і релігії. Філософія Просвітництва: проблема людської природи, природність і цивілізованість. Просвітницька «робінзонада». Проблема людського «інтересу» і принцип «розумного егоїзму». Варіанти деїзму у французькому Просвітництві. Проблема матерії і субстанційності руху. Концепція історії Шарля Монтеск'є. Періодизація історії у Вольтера. Просвітницькі концепції історичного прогресу. Руссоїстська утопія.

V. Філософія ХІХ століття

Відповідь Іммануїла Канта на запитання «Що таке просвітництво?». Роботи Канта докритичного періоду. «Критика чистого розуму» Канта. Трансцендентальна постановка питання у Канта і його «коперніканський переворот». Синтетичні й аналітичні судження *a priori*. Проблема «речі в собі» (критика Фрідріха Якобі). Чуттєве споглядання: форми чуттєвості і його функції. Категорії розуму. Трансцендентальна дедукція і проблема схематизму. Трансцендентальна апперцепція. Чистий розум і ідеї чистого розуму. Паралогізми й антиномії чистого розуму. Ідеал чистого розуму. Критика практичного розуму і формалізм етики Канта. Проблема автономії етичного дії. Етика обов'язку. Категоричний імператив і його формулювання. Постулати практичного розуму. Проблема співвідношення віри і знання. Місце «Критики здатності судження» в критичній філософії Канта. Естетична здатність судження. Антиномічність суджень смаку, аналітика прекрасного і піднесеного, визначення мистецтва, класифікація видів мистецтва, вчення про суб'єкта художньої творчості («про генія»). Від естетики до телеології. Філософія релігії, політична філософія та філософія історії Канта.

«Абсолютний ідеалізм» і його основні представники. Науковчення Готліба Фіхте. Примат практичного розуму. Основи науковчення. Принцип свідомості і принцип опосередкування. Проблема «Я» в філософії Фіхте. Суперечка про атеїзм. Пізній Фіхте: проблема інших «Я». Абсолютне буття. Філософія релігії і права,

політична філософія Фіхте. Проблема періодизації творчості Фрідріха Вільгельма Йозефа Шеллінга. Природа і дух. Абсолютна тотожність. Поворот у творчості Шеллінга. Релігійна філософія і проблема свободи. Питання про походження зла і проблема творіння. Філософія світових епох. «Феноменологія духу» та її положення в системі Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля. «Елементарна структура» праці: свідомість, самосвідомість, розум. Система Гегеля. Наука логіки: буття, сутність, поняття. Філософія природи. Філософія духу. Суб'єктивний дух: антропологія, феноменологія духу, психологія. Об'єктивний дух: абстрактне право, моральність, моральнісність, світова історія. Абсолютний дух: мистецтво, релігія одкровення, філософія. Німецький неогуманізм - Вільгельм фон Гумбольдт. Основні представники філософії романтизму: Фрідріх Шлегель, Новаліс, Фрідріх Шляєрмахер, Фрідріх Гельдерлін. Суперечка про пантеїзм і її значення для німецької філософії. Младогегельянство. Антропологічний принцип Людвіга Фюєрбаха та його критика Карлом Марксом. Соціальна філософія Маркса. Проблема відчуження у філософії Маркса.

Екзистенціальна філософія Серена К'єркегора. Естетична, етична, релігійна стадії екзистенції. Вчення Артура Шопенгауера про світову волю. Принцип достатньої підстави, феноменальний світ і кантівська проблема «речі в собі» в філософії Шопенгауера. Метафізичні підстави теорії мистецтва.

Еволюція поглядів Фрідріха Ніцше. «Аполонівське» і «діонісійське» в «Народженні трагедії з духу музики». Вчення про «пасивний» та «активний» нігілізм. «Вічне повернення» як антитеза християнства. Переоцінка всіх цінностей. Генеалогія моралі. *Ressentiment* як джерело моралі. «Остання людина» і «надлюдина». «Смерть Бога». «Перший» позитивізм. Відношення філософії і «позитивної» науки в навчанні Огюста Конта. Класифікація наук. «Основний закон розвитку людського духу». Герберт Спенсер про еволюцію, щодо науки і релігії. Філософія Джона Стюарта Мілля.

VI. Історія західної філософії XX століття

«Другий позитивізм». Емпіріокритицизм Ернста Маха. Методологія емпіріокритицизму: принцип економії мислення. Поняття «чистого опису» й усунення психофізичного дуалізму в філософії Маха. Точка зору «природного поняття про світ» і «принципова координація» в філософії Ріхарда Авенаріус.

Основні школи та представники неокантіанства в Німеччині. Критика кантівської «речі в собі» і трансцендентальний метод в Марбурзькій школі неокантіанства. Поняття субстанції та функції у вченні Ернста Кассірера.

«Філософія символічних форм». Баденська школа неокантіанства.

Протиставлення наук про природу і наук про культуру в філософії Генріха Ріккєрта. Неокантіанство і соціологія Макса Вебера. Вчення Анрі Бергсона про час. Інстинкт, інтелект, інтуїція в «Творчій еволюції». Критика інтелектуалізму. Філософія мистецтва Бергсона. Описова психологія та герменевтика Вільгельма Дільтея. Морфологія культури Освальда Шпенглера. Аполонівська, фаустівська і магічна душа в «Присмерку Європи».

Критика декартівського сумніву і вчення про закріплення вірувань

Чарльза Сандерса Пірса. «Принцип Пірса». Радикальний емпіризм Вільяма Джеймса. «Воля до віри». Прагматизм як «метод залагодження філософських суперечок». Інструменталізм Джона Дьюї. Еволюція прагматизму. Прагматизм в дослідженнях по методології та логіці (Віллард Квайн, Ніколас Рєшер). Прагматизм й аналітична філософія: межі сумісності та можливість спільної методології.

Метапсихологія Зигмунда Фроїда. «Воно», «Я» і «Над-Я». «Принцип задоволення» і «принцип реальності». Генеалогія моралі і соціальних інститутів. Ерос і Танатос. Критика теорії Фроїда в психоаналітичній традиції. Аналітична психологія Карла Густава Юнга, його вчення про архетипи колективного несвідомого. Фроїдо-марксизм Вільгельма Райха, неофроїдизм Карен Хорні та Еріха Фромма, «психо-історія» Еріка Еріксона. Психоаналіз і герменевтика. Постфроїдівська психоаналітична естетика. Критика психологізму, релятивізму й історизму в працях Едмунда Гуссерля. Метод феноменологічної редукції, її ступені. Іntenціональність свідомості, конститутивні акти, ноєзіс і ноєма. Трансцендентальний ідеалізм Гуссерля. Проблема інтерсуб'єктивності і вчення про «життєвий світ». Філософія й етика

Макса Шелера. Онтологія Ніколая Гартмана. Феноменологія Моріса МерлоПонті. Феноменологічна соціологія, психологія і психіатрія. Вплив феноменології на екзистенціалізм. Екзистенціалізм в Німеччині. Феноменологічна онтологія Мартіна Гайдеггера. Буття і суще. Турбота. Кінечність та історичність існування. Вчення Гайдеггера про мову і техніку. Філософія Гайдеггера після «повороту». Філософія Карла Яспєрса. Свобода і пригранична ситуація. Екзистенція і трансценденція. Екзистенційна комунікація, Філософська віра. Філософія історії Яспєрса. «Осьова» і «прометеївська» епохи.

Екзистенціалізм у Франції. Феноменологічна онтологія Жан-Поля Сартра. «Усобі» і «для-себе-буття». Сутність та існування. Морфологія мистецтва і проблеми художньої творчості. Альбер Камю про абсурд і бунт.

Релігійний екзистенціалізм Габріеля Марселя. Історицизм Хосе Ортегі Гассета: «Постання мас», «дегуманізація мистецтва». Віра і знання, принцип гармонії віри і розуму в неотомізмі. Креаціонізм, докази буття Бога. Етика і соціальна доктрина неотомізму. Еволюціонізм П'єра Тєяра де Шардена. Другий Ватиканський собор і розвиток католицької думки. «Політична теологія» («теологія революції», «теологія визволення»). Розвиток протестантської думки. Ліберальна теологія. «Діалектична теологія». Онтологія й історіософія Пауля Тілліха. Герменевтика Рудольфа Бультмана. Суперечка про «деміфологізацію». Теологія «смерті Бога». Ліберальна і фундаменталістська орієнтації в сучасному протестантизмі. Критика абсолютного ідеалізму Бертраном Расселом і Джорджем Муром. Логічний позитивізм Віденського гуртка: програма обґрунтування наукового знання. Критерій верифікації і дискусія про протокольні пропозиції. Фізикалізм і конвенціоналізм. Подолання метафізики логічним аналізом мови.

«Образна» теорія мови раннього Людвіга Вітгенштайна. Априорність логіки і проблема «містичного». «Мовна гра» як «форма життя» в філософії пізнього Вітгенштайна. Критичний раціоналізм Карла Поппера. Фальсифікація як критерій демаркації наукового і метафізичного знання. Соціально-політичні погляди Поппера. Критика історицизму і марксизму. Концепція дослідницьких програм Імре Лакатоса. Томас Кун про «наукові революції». «Парадигма» і «нормальна наука». Проблема неспівмірності наукових теорій. Методологічний анархізм Пола Фєєрабенда. Філософська антропологія і філософія техніки в Німеччині. Франкфуртська школа. «Діалектика Просвітництва» Теодора Адорно і Макса Горкгаймера. Фрейд-марксизм Герберта Маркузе. «Пізнання й інтерес» Юргена Габермаса, теорія комунікативної дії. «Трансформація філософії» (Карл-Отто Апель). Філософська герменевтика Ганса-Георга Гадамера. «Суперечка про герменевтику». Герменевтика Поля Рікера: конфлікт інтерпретацій, нарративна ідентичність, злиття горизонтів. Структуралізм і його еволюція до постструктуралізму. Структурна антропологія Клода Леві-Строса. Структурний психоаналіз Жака Лакана. археологія знання Мішеля Фуко. «Смерть автора» в концепції Ролана Барта. Ризомне мислення Жилия Дельоза. Метод деконструкції Жака Дерріда. Естетичні парадигми модерну і постмодерну.

VII. Історія вітчизняної філософії

Філософські ідеї в часи Київської Русі. Вплив візантійської релігійної традиції на становлення філософської думки на Русі. Агіографія в Київській Русі. Писання Нестора, Іларіона, «Руська правда», «Повчання». Полемічна література та діяльність Братських шкіл. Київська академія. Становлення української софістичної філософської традиції. Вплив ідей української релігійно-філософської думки на становлення філософії Московії.

Філософія Г.Сковороди як засновник філософії серця. Філософія П.Юркевича як продовження української софійної традиції кордоцентризму.

Філософські ідеї Т.Шевченка. Кирило-Мефодіївське товариство та його роль у розбудові української національної ідеї. Розвиток філософії в Україні у ХІХ ст. Діяльність Київської релігійно-філософської школи. Вплив соціалістичних ідей на розвиток української філософської думки.

«Громадівський соціалізм». Філософські та соціально-політичні ідеї в українській літературі та публіцистиці другої половини ХІХ – поч. ХХ ст. Філософські засади української національно-визвольної ідеї. Філософська думка в українській західній діаспорі. Вплив київської філософської традиції на російських філософів, які народилися, виховувалися чи проживали в Києві (М.Бердяєв, Л.Шестов, Г.Шпет, В.Зінківський, С.Булгаков та ін.).

Екзистенційно-антропологічний напрямок в діяльності Київської філософської школи. Сучасна українська філософія у контексті європейської філософської традиції.

VIII. Метафізика й онтологія

Проблема буття. Світ як всеосяжна цілісність. Єдність і відмінність в світі. Основні стратегії побудови філософської картини світу: монізм, дуалізм, плюралізм. Матеріалізм чи ідеалізм: фундаментальна світоглядна альтернатива.

Історичні передумови розвитку метафізики. Метафізика Аристотеля, Томи Аквінського і Дунса Скота. Богослов'я і метафізика. Метафізика і мистецтво. Основні метафізичні поняття: акт і потенція, сутність та існування, загальне визначення трансценденталій, трансценденталія добра, трансценденталія істини. Метафізичні окреслення буття: активна і пасивна потенції, становлення вчення про істоту та існування, істина і хиба в окресленні буття, добро і зло в окресленні буття, краса як універсалія.

Недефінітивність буття. Значення терміну буття. Буття як дійсна цілісність. Буття як логічна цілісність. Проблема визначення буття. Експлікації буття. Проблема буття і дійсність. Проблема буття і логіка. Проблема буття і наука. Категорії: субстанція (некласичні розуміння субстанції і субстанція в епістемологічному контексті), акциденції та ін. Категорії класичної метафізики. Причина та ціль. Форма і матерія: матеріальна і формальна причини, дієва і цільова причини, проблема форми, матерія як метафізичне поняття. Аналітична лінгвофілософія і онтологія. Слово і буття. Область компетенції онтології та природничих наук. Онтологія як дескриптивна наука. Характеристики аналітичної онтології. Філософський аналіз мови і онтологія. Позитивізм і онтологічний дискурс. Цілі аналітичної онтології. Термінологічна ясність як основна вимога аналітичної філософії. Аналіз мови і проблема буття. Парадокс Б.Рассела і проблема філософії мови. Основні проблеми філософії науки ХХ століття.

«Лінгвістичний переворот» Л. Вітгенштайна. Віденський філософський гурток і концепція неопозитивізму. Аналітична філософія і проблема наукового пізнання. Мовленнєвий акт предикації. Проблема універсалій в аналітичній філософії. Реалізм і номіналізм у сучасній інтерпретації. Проблема референції в аналітичній онтології. Принцип тотожності Ляйбница. Принцип тотожності Квайна. Синхронна і діахронна тотожність. Модальність *de dicto* і *de re*. Поняття партикулярній. Партикулярія персони. Однокатегоріальна онтологія та проблема фізичного об'єкту. Властивості у класичному розумінні. Властивості в аналітичній онтології. Людина як буття, що не зводиться до інших буттєвих форм. Духовне буття. Природа ідеального як філософська проблема. Свідомість і суб'єктивність. Парадокси особистої ідентичності в класичній і сучасній філософії. Психофізична проблема в класичній та сучасній філософії. Культура як рід буття, горизонт людських ідеалів і цінностей.

ІХ. Теорія пізнання

Цінність пізнання. Пізнання і практика. Історична еволюція понять суб'єкта та об'єкта пізнання. Розрізнення предмета і об'єкта знання. Проблема підстав і передумов знання. Фундаменталізм та антифундаменталізм. Знання і думка. Сумнів, його функція в пізнанні. Співвідношення абсолютного і відносного в знанні. Істина як характеристика знання і цінність культури. Класична концепція істини (Аристотель): істина – відповідність знання речам. Проблема обґрунтування критерію істини (парадокс «регрес в обґрунтуванні»). Ієрархія критеріїв істини в

класичній філософії: очевидність чуттєвих даних, логічна коректність, раціональна інтуїція. Культурно- історична практика як критерій істини. Некласичні концепції істини: істина як переживання суб'єкта, як узгодженість пропозицій науки з чуттєвим досвідом індивіда, як продукт базисних угод про сенс використовуваних понять, як умова «правильної комунікації», соціального консенсусу, як узгодженість і несуперечність знання, як корисність. Спроби елімінації поняття істини. Істина як регулятивний ідеал пізнання.

Раціональність пізнання і діяльності. Розбіжність «реальної» та «ідеальної» раціональностей. Розумна раціональність як основа критичної рефлексії над розумовою раціональністю. Поняття наукової раціональності. Проблема демаркації науки і метафізики. Спроби визначити сферу наукової раціональності за допомогою жорстких критеріїв («критеріальний підхід»). Конфлікт цього підходу з історією науки. Моделі раціональності, засновані на поняттях узгодженості, емпіричної адекватності, простоти, зростання емпіричного змісту. Раціональність як «інтерсуб'єктивність» або забезпечення продуктивної інтелектуальної і практичної комунікації. Різноманіття форм «інтерсуб'єктивності». «Критико-рефлексивний» підхід до визначення раціональності. Проблема раціонального зміни критеріїв раціональності. Ідея додатковості як базисний методологічний принцип теорії раціональності.

Філософія як загальна теорія методу. Поняття наукового методу. Структура і динаміка наукових теорій. Проблема виникнення нового знання. Традиція і творчість. Інтуїція, уява, фантазія в процесах пізнання. Проблема розуміння. «Герменевтики коло». Розуміння як засвоєння смислу, наділення смислом, спільне творіння смислу в процесах творчої комунікації. Свідомість, підсвідомість, несвідоме у творчості. Евристика як комплексна проблема теорії пізнання.

Категорії філософії. Історичний і культурно-обумовлений характер філософських категорій. Взаємозв'язок філософських і загальнонаукових категорій. Філософський і природничо-науковий сенс «онтологічних» категорій (простір, час, причинність, випадковість, система, організація і самоорганізація, можливість і необхідність). Категорія свободи, її фундаментальне значення для філософського світогляду. Категорія розвитку: розвиток і прогрес, революція й еволюція. Світ як система систем. Загальний взаємозв'язок як пояснювальний принцип розвитку. Поняття саморозвитку. Особливості розвитку процесів пізнання, систем знання, ідеальних і ціннісних форм.

Х. Логіка

Визначення логіки як науки: об'єкт та предмет логіки. Нормативний характер логіки. Поняття логічного закону. Основні закони мислення: закон тотожності, закон суперечності, закон виключеного третього, закон достатньої підстави. Помилки, що виникають при порушенні логічних законів, софізми та паралогізми. Формалізація як метод логіки. Формалізація в широкому і вузькому значенні. Роль формалізованої мови.

Логіка Давнього Сходу. Самобутність давньоіндійської логіки. Логіка у стародавньому Китаї. Антична логіка до Арістотеля. Логіка Арістотеля. Логіка пізньої Античності (логіка стоїків та епікурейців). Логічна думка Середньовіччя (логічні ідеї епохи патристики, логіка епохи Схоластики, проблема універсалій, суппозиція термінів у вченні Вільяма Оккама). Логіка Нового часу (раціоналізм та емпіризм). Внесок у розвиток логіки Г. Лейбніца. Формальна та трансцендентальна логіка у вченні І.Канта. Г. Гегель про відношення формальної логіки і логіки діалектичної.

Логіка в Києво-Могилянській академії: мала та велика логіка. Роль Ф.Прокоповича у розвитку вітчизняної логіки. Г.Кониський про логіку як інструмент пізнання. Логіка у діалогах та філософських працях Г.Сковороди. Логічні дослідження П.Лодія. Внесок у розвиток логіки відомого українського мовознавця О. Потебні. Сучасний стан розвитку логіки в Україні.

Сучасна логіка як новий етап в розвитку логіки як науки. Причини виникнення сучасної логіки та її роль у розвитку наукового знання.

Сутність поняття як форми мислення, його структура. Епістемологічне і формально-логічне розуміння поняття. Поняття і слово. Види понять та відношення між поняттями. Логічні операції над поняттями : обмеження та узагальнення понять. Визначення понять: структура та правила визначення. Поділ понять: правила поділу та можливі помилки.

Судження та його структура. Судження і висловлювання. Прості та складні судження. Види простих атрибутивних суджень: за змістом предиката, за кількісною та якісною характеристикою. Розподіленість термінів у простих категоричних судженнях. Складні судження та семантичне значення логічних сполучників. «Логічний квадрат». Модальні судження.

Запитання як різновид імперативу, його структура. Види запитань: за складом; за характером інформації, що вимагається; за кількістю можливих відповідей; логічно коректні та логічно некоректні запитання. Відповіді та їх види.

Загальна характеристика умовиводу. Безпосередні умовиводи із простих та складних суджень. Опосередковані умовиводи. Дедуктивні умовиводи: умовиводи логіки предикатів та умовиводи логіки висловлювань. Простий категоричний силогізм, його фігури, модуси, правила побудови та можливі помилки. Складні, скорочені та складноскорочені силогізми. Умовиводи логіки висловлювань, їх види та правила побудови. Індуктивні умовиводи. Умовиводи за аналогією.

Сучасна логіка: класична та некласична. Логіка висловлювань та логіка предикатів. Система багатозначної логіки Я. Лукасевича. Багатозначні логіки Брауера-Гейтінга, Е. Поста, Д. Бочвара. Система модальної логіки. Алетична логіка та теорія можливих світів. Темпоральна логіка та теорія можливих світів. Деонтична логіка та теорія можливих світів. Епістемічна логіка та теорія можливих світів.

XI. Філософія культури, етика, естетика, релігієзнавство

Основні проблеми філософії культури. Нормативна, аксіологічна, мнемонічна і педагогічна функції культури. Проблема плюралізму культур. Хронологічна, локально-регіональна і морфологічна типологія культур. Антиномії концепту «світова культура». Культурні конфлікти. Діалог культур. Аспекти вивчення культури: морфологія культури, семіотика культури, соціологія культури, прагматика культури. Механізми культури. Морфогенез в культурі і його стильові типи: архаїка, класика, модернізм, авангард. Стадії розвитку теорії культури. Артикуляція культури: типи культурної діяльності. Суб'єкти культури: індивідуум, група, суспільство, інститут, етнос. Система артефактів як культурна цілісність. Культура як телеологічна система. Механізми породження, сприйняття, інтерпретації, трансляції і збереження артефактів. Цикли і ритми розвитку культури. Діахронічний і синхронічний аспекти дослідження культур. Типологія культур. Масова, народна й елітарна культура. Поняття субкультури і контркультури. Міфологія, релігія і культура: особливості взаємодії.

Культура і природа, цивілізація і культура – основні поняття в системі філософії культури. Матеріальна і духовна культура. Структура духовної культури суспільства. Канали трансляції культури, її динаміка (цілісність, упорядковані тенденції, спрямований характер). Мова і символи культури (мова як дім буття). Культурно-мовна стратифікація. Культура як пам'ять. Місця пам'яті як символи культури. Еволюція цінностей. Функції культурних норм та їхня класифікація. Види культурних норм: звички, звичаї, традиції, обряди, ритуали, закони. Взаємозалежність норм і цінностей. Нормативна система культури в рамках

традиційного, індустріального та постіндустріального суспільств. Людина як вища цінність в культурі.

Формування культурних традицій в рамках первісного суспільства. Індійська і китайська культури. Філософське осмислення проблеми відмінностей у культурах Сходу і Заходу. Соціальні і духовні основи античної культури. Язичництво і християнство: взаємопроникнення традицій. Культура середньовічної Західної Європи: культура церковна і народна. Культура Візантії і християнського Сходу. Епоха Ренесансу як початок нової європейської культури. Вплив Реформації на формування раціоналістичної культури Європи. Стан духовної культури Європи від доби Просвітництва до кризи раціоналізму в кінці XIX – поч. XX ст. Індустріальна культура першої пол. XX ст. Ідея культурного і науково-технічного прогресу. Криза прогресизму. Проблема культурного вибору як філософська проблема XX ст. Особливості культури модерну. Мистецтво в епоху модерну. Культура епохи постмодерну. Постколоніальні культурні процеси. Глобалізація і проблема розвитку національних культур. Мультикультуралізм та його криза у XXI ст.

Філософія культури у творчості філософів XVII-XVIII ст.: С. Пуфендорф, Й.Г. Гердер, німецькі романтики, філософи-просвітники. Бачення культури у творах представників німецької класичної філософії. Ф. Ніцше як критик «аполонівської» культури і моральних цінностей, що ґрунтуються на християнстві. Марксистська теорія культури та її подальша еволюція. Німецька, британська, французька і американська антропологічні школи. Помилковість висновків расовоантропологічної школи і школи соціалдарвінізму. Культура у психоаналітичній традиції. Етногенез у філософії культури. «Циклічні» концепції культури. Структуралізм і постструктуралізм. Структурна антропологія К. Леві-Строса. Ігрова концепція культури Й. Гейзінґи. Сучасне осмислення екологічної культури: «глибинна екологія», «екотеологія». Постмодерністські концепції культури.

Різноманіття релігійного досвіду і проблема сутності релігії в класичній та сучасній філософії. «Природна релігія» і релігія як набуття граничного сенсу. Проблема виникнення релігії і її архаїчні форми. Монотеїстичні та політеїстичні світові і етнічні релігії. Релігії одкровення і їх філософська рефлексія. Типологія релігій як філософська проблема. Етика світових релігій. Етика і мораль. Формальні властивості і імперативно-ціннісний зміст моралі. Мораль та інші форми нормативного регулювання. Моральні норми як система заборон. Ідеальні санкції. Мораль і право. Проблема походження моралі. Культурний релятивізм: проблема

універсальності і пріоритетності моральних норм. Історичні форми моралі. Моральна загальність, чеснота і свобода волі. Справедливість як громадська добродієність. Альтруїзм, егоїзм і золоте правило моральності. Евдемонізм і гедонізм, утилітаризм і етика боргу в класичній та сучасній філософії. Етика як критика моралі. Етичний скептицизм і аморальність. Професійна етика. Місія і функція професії.

Мистецтво і ціннісні форми свідомості: проблема взаємини мистецтва і моралі в історії естетики. Естетика як теоретична рефлексія мистецтва. Типологія естетичних категорій в історії естетики: основні категорії класичної естетики (прекрасне і потворне, піднесене і нище, комічне і трагічне) і паракатегорії неокласицизму (абсурд, лабіринт, повсякденність, жорстокість, тілесність, річ, симулякр, еkleктика, автоматизм, інтертекст, гіпертекст, деконструкція). Морфологія мистецтва: види мистецтва та їх взаємозв'язок. Синестезія в художній культурі ХХ століття. Проблема автора в постмодернізмі. Елітарне і масове в мистецтві. Естетичні теорії елітарного мистецтва. Філософські питання художньої творчості і художнього сприйняття.

ХІІ. Соціальна філософія та філософія історії

Соціальна філософія як онтологія суспільного буття. Проблемне поле соціальної філософії. Суспільство як особлива сфера дійсності. Суспільство як соціальний організм. Діалектика індивідуального і суспільного, суб'єктивного та об'єктивного в суспільстві. Суспільство як система. Соціальні відносини і соціальна система суспільства. Особливості та специфіка соціального пізнання. Провідні фактори, проблеми та тенденції розвитку сучасного суспільства. Предмет і функції соціальної філософії. Логіка соціального пізнання, емпіричний і теоретичний рівні соціального пізнання. Проблема методу в соціальній філософії. Синергетика як метод розуміння закономірностей розвитку суспільства. Категоріальний апарат соціальної філософії. Соціальна філософія й інші соціальні науки (соціологія, політологія, культурологія, релігієзнавство та ін.).

Становлення та розвиток соціально-філософської думки у древньому світі: циклічне бачення соціального часу у Ведах, непорушна система варн як основа давнього індійського суспільства, соціальна складова концепцій сансари і карми, даоський принцип «невтручання» (у-вей) як основа суспільної гармонії, конфуціанський ідеал суспільної згоди. Соціально-філософські погляди Платона та його вчення про ідеальну державу, соціально-філософські погляди Аристотеля, етико-соціальний ідеал Епікура й епікурейців, поняття гедонізму та евдемонізму,

стоїцизм як ідейна основа бачення людини і суспільства періоду римської античності. Суспільство в середні віки й епоху Відродження (два світи – церковний і світський, первинність церкви над державою в концепції Томи Аквінського, вчення Н. Макіавеллі про державу, перші соціальні утопії, соціальні вчення вождів Реформації). Становлення ідеї соціального прогресу у філософії Нового часу (природне право, суспільний договір, розподіл влад, поняття свободи, зародження ключових ідеологій та ін.). Соціологічна інтерпретація суспільства в позитивізмі і марксизмі. Передумови «весни народів» та розвиток етнонаціональних соціальнофілософських теорій. Ф. Ніцше як соціальний філософ. Психологічний напрямок у соціально-філософській думці. Феноменологічна соціологія. Критика тоталітаризму й авторитаризму у творчості неомарксистів. Соціальнофілософська концепція фемінізму. Постколоніалізм. Проблема людського вибору у філософії екзистенціалізму. Основні соціально-філософські позиції постмодернізму.

Матеріально-економічна сфера суспільства. Праця і виробництво у суспільному житті людей. Суспільне виробництво і його структура. Людина як суб'єкт суспільного виробництва. Продуктивні сили і виробничі відносини. Форми власності і проблема соціальної нерівності. Причини появи капіталізму та капіталістичного суспільства. Людина у світі планової та ринкової економіки. Поняття конкуренції. Вчення про закриті й відкриті суспільства А. Бергсона та К. Поппера. Глобалізм та антиглобалізм. Філософія техніки та її значення у розумінні динаміки соціальних процесів.

Соціальна сфера суспільства. Раціональна та ірраціональна природа соціального. Соціальний час і соціальний простір. Соціальні спільноти. Штучне формування наднаціональної спільноти «радянський народ» за часів СРСР. Структура суспільства: класові і стратифікаційні концепції диференціації суспільства. Комунікативні зв'язки у суспільстві. Сучасний соціальний ескапізм як втеча від реальності.

Політична система суспільства. Сутність політичного життя суспільства, його елементи та галузі. Філософські проблеми влади, її структура і типи (раціональний, традиційний і харизматичний). Теорії походження держави. Політична система і політичні інститути. Сутність і види політичних режимів. Форми політичного правління. Політичні конфлікти. Революційний та еволюційний розвиток суспільства. Політичні еліти. Проблема насилля в політиці та політична практика ненасильницького руху. Плюралізм і демократія. Основні політичні ідеології та їхні трансформації у глобалізованому суспільстві.

Духовне життя суспільства. Сутність і зміст духовного життя суспільства. Філософське осмислення людської свободи. Індивідуальна та суспільна мораль. Галузі духовного життя суспільства. Релігійне життя суспільства. Поняття свободи віри, догматизму та релігійного фундаменталізму. Суспільна свідомість, її еволюція, структура та форми. Закономірності духовного життя суспільства. Критерії розвитку та показники функціонування духовного життя суспільства. Поняття та функції духовної культури. Соціальна філософія про масову свідомість.

Людина і природа. Поняття антропогенезу і теорії походження людини. Становлення людини як соціальної істоти. Біологічне і соціальне у людині. Зародження соціального біологізму: мальтузіанство, соціал-дарвінізм, віталізм, расова антропологія, соціальна демографія, біополітика. Антропологічні концепції: еволюціонізм, соціокультурна і соціально-функціоналістська антропологія, структурна антропологія. Особливості філософського осмислення проблеми антропосоціогенезу (теорія ноосфери, космізм, християнський еволюціонізм).

Поняття екології, соціальної екології та екологічної культури. Сучасна екофілософія. Коеволюція як спільна еволюція людського суспільства і природи. Глобальні проблеми людства та шляхи їх вирішення. Взаємопроникнення культур і мультикультуралізм. Генеза культури. Теорії локальних культур. Протиставлення культури і цивілізації. Поняття цивілізації. Цивілізації Сходу і Заходу: головні риси і відмінності. Конфлікт цивілізацій у концепції С. Гантингтона. Сучасна глобальна цивілізація та проблема розчинення в ній самобутніх етнонаціональних культур.

Предмет філософії історії, її основні принципи та підходи. Діахронічний (лінійний) та синхронний (структурний) погляд на філософію історії. Головні школи філософії історії (німецька, французька, російська, англійська). Рушійні сили і механізми історичних процесів. Ідея долі в історії. Детермінізм. Структура історичного часу. Натуралістичний історизм античності. Провіденціально-схатологічне тлумачення суспільного розвитку в християнській теології. Субстанціоналізація історичного в Новий час. Мета і смисл історії. Місце людини в історії. Філософія історії як універсальна історія людства, побудована на певних засадах (Г.Гегель, А.Тойнбі), філософія історії як теорія суспільства в цілому (К.Маркс), філософія історії як сукупність досліджень, спрямованих на виявлення специфічних особливостей соціального, філософія історії як теорія історичного знання та пізнання (В.Дільтей, Г.Ріккерт, Б.Кроче, Р.Коллінгвуд). Філософія історії та історична наука. Філософія історії та соціальна філософія. Філософія історії та соціологія.

Еволюція історичної свідомості: міф (теогонії, космогонії), бачення історії пророками, «природний історизм» античної філософії (давньогрецькі історіографії), ідея світу як єдиного історичного цілого у стоїків, ідея ойкуменічної історії. Полібій

та Сима Цянь: розширення розуміння області історії. Циклічні моделі історії. Особливості сприйняття історичного часу. Християнська інтерпретація історії, проблема спрямованості історії у

Августина. Проблема свободи волі та самодіяльне людське начало в історії (Тома Аквінський). Середньовічні хроністи й агіографи. Людина як мета історії у філософії гуманістів епохи Відродження. Філософія історії Дж. Віко.

Субстанціалістські концепції історії у західноєвропейській філософії історії

Нового часу. Розробка філософії історії як теорії історичного прогресу (Й.Г.Гердер, Кондорсе). Філософсько-історичні ідеї представників німецької класичної філософії. Філософія історії як засіб обґрунтування радикальної соціальної дії (К. Маркс). Історичний матеріалізм як філософія історії. Телеологізм у розумінні історичного розвитку. Редукція всевітності до абстрактної всезагальності. Ставка на універсальні закони історії: позитивістське піднесення історії до рангу науки). Особливості історичного методу Й. Дройзера. Критична філософія історії: проблеми та течії. Раціоналізація феномену історизму та поліваріантність його значень. Р. Арон про завдання критичної філософії. Аналітична філософія історії А.Данто. Ідея історії як «історії думки» Р.Колінгвуда. Метод розуміння історії та проблема критерію істини історичного знання. Логікометодологічні інтенції критичної філософії історії (В.Віндельбандт, Г.Ріккерт). Трансформація онтологічного вектору історичного розвитку в неісторизмі М.Гайдеггера. Понятійний інструментарій онтологізації історичного: темпоральність, Dasein (тут-буття). Концептуальна критика «принципу історицизму» К.Поппером. Тлумачення історії як поглиблення процесу комунікації (К. Ясперс).

Проблема спрямованості та поступу історії. Субстанціалізація історичного: універсалістські концепції лінейного розвитку історії. Проблема початку історії та її кінця в християнській історіософії. Пошуки єдиної субстанції, що розкривається в часі. Ідея природнього закону, що спрямовує історичні діяння людей (Т. Гоббс, Дж. Локк та ін.). Ідея поступу в історії. Проблема критеріїв поступу, визнання суперечливого характеру прогресу. Ідея поступу в Просвітництві. Гегелівська концепція спрямованості історії, телеологізм та фіналізм. Історія як розгортання світового духу у філософії історії Г.Гегеля. Соціальні утопії про майбутнє досконале суспільство. Марксистська концепція прогресу. Формаційна модель всевітньої історії. Еволюціонізм ХІХ ст. про спрямованість соціальних змін та їх необхідність. Криза прогресистської ідеології. Неоеволюцістські ідеї про універсальний вимір

історії. Відмова від активістських претензій людини на пертворення світу на раціональних засадах у посткласичній філософії. Ідеї конвергенції та їх обґрунтування на засадах «технологічного детермінізму» (Р.Арон, Д. Белл, Д.Гелбрайт та ін.). Питання про «кінець історії» в новітній філософії історії (Ф.Фукуяма). Філософські обґрунтування ідеї єдності історії та її еволюція. Культурно-цивілізаційна модель історичного розвитку. Нелінійність та морфологія історії О.Шпенглера. Теорія локальних цивілізацій А.Тойнбі.

Вчення про культурно-історичні суперсистеми П.Сорокіна. Вчення С.Гантінгтона про «зіткнення цивілізацій». Ідея коливальних циклів в історії. Проблема єдності та багатоманітності історичного розвитку у сучасній філософії історії. Комплементарність формаційного і цивілізаційного підходів до розуміння історії. Концепт «осьового часу» К.Ясперса та його методологічний потенціал. Людська історія як ланка космічної еволюції (В.Вернадський, П.Тейяр де Шарден). Утопія як метапаттерн «світлого майбутнього». Методологічний потенціал утопії в філософсько-історичному мисленні. Утопія і суспільно-історична практика. Людина в історії як центральна проблема «Нової історичної науки» (Школа «Анналів»). Погляд на проблеми історичного пізнання. Постметафізичні та постмодерністські проєкції історії. Технократичні моделі історії та соціального майбутнього. Уточнення О.Шпенглером свого бачення історії через призму феномену «техніка». Теоретики «постісторії» (Л.Мамфорд, А.Гелен, Ж.Бодріяр та ін.). Постмодерністська критика історицистської раціональності. Генеалогія історії М.Фуко. «Ризома» як метапаттерн історії (Ж.Дельоз і Ф.Гваттарі). Постановка питання про історію як багатовимірний простір можливих соціокультурних змін.

Проблема субекта історії, її чинників та спрямованості. Історія світоглядних уявлень про долю і можливість вибору спрямування життєдіяльності людини.

Заперечення світобудівничої місії суб'єкта як сенсу та призначення людського життя у філософії ХХ ст. Проблема атомізації суспільства та повстання мас як проблема історії ХХ ст. Зростання ролі індивідуальної відповідальності людини перед історією. Необхідність формування нового типу соціально-історичного суб'єкта в умовах загрози людському існуванню з боку екологічної катастрофи та глобальних проблем сучасності.

Смисл історії як філософсько-світоглядна проблема. Смилова завершеність моделі історії у християнській історіософії. Класика та сучасність: два підходи до смислу історії. М.Бердяєв: прорив історії в понадісторію. «Витоки» та «мета»історії в релігійному екзистенціалізмі. К.Ясперс про єдність людства та смисл історії. Трагічна постава історії (М.Гайдеггер). Неопротестантизм про «драму історії» (П.Тілліх). Сучасний неотомізм про кінцеву мету людського суспільства

(Ж.Марітен, К. Раннер). Проблема співвідношення добра та зла в історії. Суцце та належне. Соціальна доцільність проти ідеалу вільного розвитку індивіда. Цінності історії та цінності людського існування. Ідея всезагального блага. Проблема свободи історичного вибору та історичної відповідальності.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

1. Проаналізуйте принцип «позитивної філософії» О. Конта. Які стадії розвитку людського духу він виділяв і як класифікував науки?
2. Охарактеризуйте концепцію соціальної дії і раціоналізації суспільного життя М. Вебера і порівняйте його теорію соціальної стратифікації з марксистською класовою теорією.
3. Розкрийте відмінності між лінійною і циклічною моделями історії у філософії історії.
4. Дайте характеристику соціальним вченням Платона й Аристотеля та проаналізуйте їх відмінності.
5. Розкрийте основні поняття і категорії класичної метафізики. 6. Якими є функції і види культурних норм та якою є їх класифікація? Дайте характеристику нормативній системі культури в рамках первісного, традиційного, індустріального й постіндустріального суспільств.
7. Охарактеризуйте основні положення філософії Ф.В. Шеллінга.
8. Що таке наукова раціональність, якими є її критерії й історичні форми? Розкрийте відмінності класичного і некласичного ідеалів наукової раціональності.
9. Проаналізуйте особливості масової, народної, елітарної культури, розкрийте поняття «субкультура» і «контркультура».
10. Дайте загальну характеристику вченням пізньої Античності. У чому полягали аргументи скептиків проти можливості пізнання і за якими напрямками розвивалася етична проблематика в кінізмі, епікуреїзмі і стоїцизмі?
11. Охарактеризуйте істину як регулятивний ідеал пізнання. Якою є ієрархія критеріїв істини в класичній філософії, розкрийте особливості некласичних концепцій істини.
12. Дайте характеристику основним поняттям мусульманської теології й етики. У чому полягають особливості релігійно-аскетичної доктрини суфізму і духовної традиції мутазилітів?
13. Охарактеризуйте герменевтику як філософський метод та проаналізуйте історію становлення цього методу у філософії (Ф. Шляєрмахер, В. Дільтей, Г.Г. Гадамер, П. Рікер). Розкрийте сутність понять «герменевтичне коло», «розуміння», «інтерпретація».

14. Розкрийте сутність проблеми раціональної реконструкції розвитку наукового знання в концепціях І. Лакатоса і Т. Куна та особливості методологічного анархізму П. Феєрабенда. Дайте характеристику наступним напрямкам етики – евдемонізм, гедонізм, утилітаризм, етика обов'язку. Назвіть відомі вам практичні прояви цих етичних вчень.

15. Охарактеризуйте основні поняття фундаментальної онтології М. Гайдеггера.

16. Проаналізуйте концепції природного права і суспільного договору в новоєвропейській соціальній філософії. Який вплив мали ці концепції на становлення сучасної суспільно-правової системи?

17. Розкрийте відношення «Людина-Бог» як фундаментальну проблему релігійного світобачення.

18. Як у середньовічній філософії розв'язувалася проблема співвідношення віри і розуму і в чому полягала суперечка про універсалії? Розкрийте, у чому полягав онтологічний аргумент Ансельма Кентерберійського і порівняйте його з п'ятьма шляхами доведення існування Бога Томи Аквінського.

19. Сформулюйте та розкрийте дію наступних законів логіки: закону тотожності, закону несуперечності, закону виключеного третього, закону достатньої підстави і закону подвійного заперечення.

20. Охарактеризуйте засади соціально-філософського осмислення проблем політики, влади, її структури і типів. Охарактеризуйте основні теорії походження держави, види політичних режимів, політичних систем і політичних інститутів. Розкрийте сутність і наслідки політичних конфліктів.

21. Охарактеризуйте особливості релігійних вчень стародавньої Індії та їхній вплив на індійські філософські школи. На яких принципах ґрунтується розподіл шкіл індійської філософії на астіка і настіка?

22. Розкрийте сутність поняття, дефініції, експлікації, судження (простого атрибутивного судження, модального судження, складного категоричного судження, умовного судження).

23. Проаналізуйте основні ідеї філософії техніки (технооптимізм і техноскептицизм) та її значення для розуміння динаміки соціальних процесів. Осмисленням яких проблем займається сучасна футурологія?

24. Якими були аргументи Платона на користь існування ідей? Дайте загальну характеристику школам неоплатоніків і ключовим ідеям їхніх представників.

25. Дайте характеристику філософії як загальній теорії методу, розкрийте поняття наукового методу, якими є філософські і наукові методи.

26. У чому полягають формальні властивості й імперативноціннісний зміст моралі? Що собою являють системи нормативної етики й метаетики?

27. Охарактеризуйте особливості релігійних вчень стародавнього Китаю та їхній вплив на китайську філософію. Означте основні поняття конфуціанства, даосизму і легізму й зазначте відмінності між ними.

28. Розкрийте сутність методів дедукції й індукції. У чому полягають стратегії виправдання індукції? Що таке логічні парадокси, логічний плюралізм і в чому полягає проблема обґрунтування логіки?

29. Дайте характеристику матеріально-економічної сфери суспільства, суспільному виробництву і його структурі, продуктивним силам і виробничим відносинам. Які причини соціальної нерівності та як філософія пропонувала вирішити цю проблему?

30. Охарактеризуйте засади гуманістичної і пантеїстичної філософії епохи Відродження. Порівняйте космологічні вчення Миколи Кузанського і Дж.Бруно.

31. Розкрийте поняття «лінгвістичний поворот» та проаналізуйте відмінності філософії мови в аналітичній, феноменологічній, герменевтичній і структуралістській традиціях.

32. Дайте характеристику історизму й історицизму. Що спричинило кризу історизму та які варіанти виходу з цієї кризи були запропоновані у сучасній філософії історії? 33. Розкрийте сутність наступних понять феноменології Е. Гуссерля: «інтенціональність», «феноменологічна редукція», «життєвий світ», «ноезис і ноєма».

34. Охарактеризуйте основні положення діалектики, дайте загальний зріз її історії та означте ключові позиції діалектики Г.В.Ф. Гегеля.

35. У чому полягає проблема універсальності моральних норм і якими історичні форми моралі? Проаналізуйте відмінності в етичних вченнях світових релігій.

36. Дайте розгорнуту картину еволюції поняття першооснови в досократичній філософії. У чому полягали аргументи елейської школи проти множинності і руху і що спричинило кризу грецької натурфілософії?

37. Розкрийте наступні поняття логіки: «умовивід», «силіогізм», «полісиліогізми», «скорочені силіогізми». Охарактеризуйте вчення Аристотеля про силіогізми.

38. Проаналізуйте спільні і відмінні підходи циклічних концепцій історії культури Дж. Віко, М. Данилевського, О. Шпенглера та А. Тойнбі.

39. Якою була програма обґрунтування наукового знання в логічному позитивізмі Віденського гуртка? Розкрийте суть методів «верифікації» і «фальсифікації», продемонструйте на прикладах їх застосування.

40. Дайте визначення поняттю «екзистенція» та охарактеризуйте, як це поняття розвивалося у філософії С. К'єркегора, М. Гайдеггера і Ж.П. Сартра. 41. Охарактеризуйте основні поняття філософії історії К. Ясперса.

42. Охарактеризуйте філософське бачення проблеми волі у вченнях А. Шопенгауера і Ф. Ніцше. У чому полягала філософія інтуїтивізму Бергсона?

43. Яким є бачення історичного процесу у християнській релігійно філософській традиції (А. Августин)?

44. Дайте визначення предмету, об'єкту естетики та естетичним категоріям.

45. Дайте визначення поняттям емпіризму і сенсуалізму у філософії Нового часу.

46. Проаналізуйте історію зміни філософських поглядів на природу знання в епістемології. У чому полягає проблема підстав і передумов знання?

47. Розкрийте раціональну й ірраціональну природу соціального. Дайте визначення поняттям «соціальний час» і «соціальний простір». На яких критеріях базуються класовий і стратифікаційний підходи до структури суспільства?

48. Назвіть особливості християнського віровчення та способи і методи їхнього обґрунтування в апологетиці. Якими аргументами на користь християнської догматики оперували апологети у суперечках з гностиками, аріанцями і язичниками?

49. Охарактеризуйте принципи онтологічного і гносеологічного розуміння субстанції у філософії Нового часу та визначте відмінності між ними.

50. Розкрийте сутність і зміст духовного життя суспільства і його галузі. Проаналізуйте етапи еволюції осмислення проблеми свободи у філософії.

51. Охарактеризуйте головні поняття критичної і практичної філософії І. Канта. У чому полягав «коперніканський переворот» філософії І. Канта? 52. Розкрийте поняття «Я», «воно» і «над Я» у психоаналітичній філософії. Як З. Фройд бачив виникнення моралі, релігії, соціальних інститутів? У чому полягає вчення К.Г. Юнга про колективне несвідоме?

53. Дайте філософську картину становлення людини як соціальної істоти в процесі антропосоціогенезу. На яких принципах вибудовуються філософські концепції соціального біологізму (мальтузіанство, соціал-дарвінізм, расова антропологія)? Проаналізуйте взаємодію біологічного і соціального у людині.

54. Розкрийте основні принципи науковчення Й.Г. Фіхте.

55. Охарактеризуйте принципи матеріалістичної філософії марксизму. Що спричинило кризу марксизму та з яких позицій він піддавався критиці з боку неомарксизму?

56. Проаналізуйте соціальну філософію як онтологію суспільного буття, розкрийте сутність суспільства як системи і як соціального організму. У чому полягає діалектика індивідуального і суспільного, суб'єктивного та об'єктивного в суспільстві?

57. Охарактеризуйте основні філософські ідеї представників раціоналізму Нового часу. Поясніть, у чому полягала універсальність декартового сумніву та його принцип cogito?

58. Проаналізуйте особливості української софістичної традиції на прикладі філософії Київської академії, філософії Г. Сковороди і П. Юркевича та Київської релігійно-філософської школи.

59. Розкрийте наступні поняття філософії історії: «кінець історії», «постісторія», «мікроісторія або історія повсякденності». Як у філософії історії осмислюється проблема свободи історичного, історичної відповідальності, рушія історії та ролі особистості в історії?

60. Розкрийте сутність концепції еволюції Г. Спенсера і теорію індукції Дж. С. Мілля. У чому полягала особливість методології емпіріокритицизму?

ЛІТЕРАТУРА

Основна (базова)

Рижак Л. Філософія як рефлексія духу. Навч. посібник. – Львів, 2009.

Карась А. Філософія: предмет та історія: Текст лекцій. – Львів, 1994.

Предмет і проблематика філософії: Навчальний посібник (за заг. ред. М. Скринника і З. Скринник). – Львів, 2001.

Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. – 5-те вид., стереотипне. – Львів, 2007.

Кримський С. Запити філософських смислів. – К., 2002.

Кульчицький О. Основи філософії і філософічних наук. – Мюнхен-Львів, 1995.

Скотний В. Філософія: історичний і систематичний курс. – К., 2005.

Петрушенко В. Л. Епістемологія як філософська теорія знання. – Львів, 2000.
Семенюк Е., Мельник В. Філософія сучасної науки і техніки. – Львів, 2006.

Філософія: предмет, історія, проблеми. Текст лекцій (під ред. Карася А.Ф., Скринника М.А., Пашука А.І.). – Львів, 1994. – ч. 1.

Додаткова

Андрущенко В., Михальченко М. Сучасна соціальна філософія. – К., 1996.

Волковецький С., Петрів Я. Про Українську національну ідею як духовний закон нації // Просвіта Прикарпаття. 2020.
<http://uaprosvita.if.ua/проукраїнськунаціональну-ідею-як-ду/>

Гусєв В. І. Вступ до метафізики. – К., 2004.

Захара І. Від кордоцентризму до раціоцентризму // Записки НТШ: Праці історично-філософської секції. – т. ССLVI. – Львів, 2008. – С. 459-468.

Кемп П. Переосмислення філософії як сили слова // Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки. – Львів, 2008. – № 11. – С. 7–14.

Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції. – К., 2005.

Мірчук І. Вступ до філософії. – Мюнхен, 2006.

Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. - К.: Знання України, 2003.- 450 с.

Табачковський В. Життєвий світ людини і пізнання: персоналістична інтерпретація // Філософська думка. – 2006. – №2. – с. 14-34.

Табачковський В.Г. Людина - Екзистенція - Історія. – К., 1996.

Трансформація української національної ідеї / Упор. О.Доній. – К.: Наш формат, 2019. – 464 с.

Філософія Артура Шопенгауера та сучасність: колект. моногр. (за ред. А.

Карася). – Львів, 2012. Філософія як стиль життя. Інтерв'ю з С. Б. Кримським // Дух і літера. – № 1516. – 2006. – С. 79-88. Філософія: світ людини. Курс лекцій / під ред. Табачковського В. Г., Булатова М. О., Хамітова Н. В.). – К., 2003. – С. 1536.

Фукуяма Ф. Великий крах. Людська природа і відновлення соціального порядку. – Львів, 2005.

Чуйко В. Л. Рефлексія основоположень методології філософії науки. – К., 2000.

Шенгерій Л. Хиби vs істина: раціональний аналіз парадоксів // Філософські обрії. – № 26. – 2011. – С. 196-204. Янарас Х. Нерозривна філософія: нариси вступу до філософії. – К., 2000.

Англомовна література

Wu K., Brenner J. Philosophy of Information: Revolution in Philosophy. Towards an Informational Metaphilosophy of Science. *Philosophies* 2017, 2, pp. 1-30.

Gordana Dodig-Crnkovic, Marcin J. Schroeder. Contemporary Natural Philosophy and Philosophies. *Philosophies* 2018, 3(42), pp.2-4; <https://doi.org/10.3390/philosophies3040042>

Mollgaard E. The Uneasy Relation between Chinese and Western Philosophy. *Journal of comparative philosophy* 2021, 20 (3), pp.377-387.

He S, Pan Y, Zhang N, Qian Z. The Educational Significance of Ancient Philosophy and the Reconstruction of Its Contemporary Value. *Jahrbuch der berliner museen* 2018, 60 (1), pp.48-54.

Lim D. Experimental philosophy and philosophy of religion. *European journal for philosophy of religion* 2017, 9 (3), pp.139-158.

Agassi J, Jarvie IC. The Problem of Analytic Philosophy. *Philosophy of the social sciences* 2019, 49 (5), pp.413-433.

Gatley J. The Educational Value of Analytic Philosophy Journal: Journal of the American Philosophical Association 2021. Volume 7. Issue 1, pp. 59-77.

Stoljar D. Philosophy as Synchronic History. Journal of the American Philosophical Association 2021, Volume 7, Issue 2. pp.155-172.

Sorell T. Experimental philosophy and the history of philosophy British journal for the history of philosophy 2018, 26 (5), pp.829-849.

Bramall S. Understanding philosophy in communities: The spaces, people, politics and philosophy of Community philosophy. Philosophy and commu: theories, practices and possibilities, 2020, pp.3-14.

Шкала оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90 – 100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу з можливими незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов’язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов’язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни